

O.L.-Vrouwekerkhof-Zuid 10

Brugge, West-Vlaanderen

2024C362

ARCHEOLOGIENOTA

PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

RUBEN WILLAERT NV

8200 SINT-MICHIELS-BRUGGE

TEN BRIELE 14 | BUS 15

AUTEURS:

Bart Bot & Aaron Willaert

© Ruben Willaert NV, Sint-Michiels-Brugge, 2024

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert NV. Ruben Willaert NV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

INHOUDSTAFEL	1
INLEIDING	2
1. PROGRAMMA VAN MAATREGELEN	3
1.1 Administratieve gegevens	3
1.2 Synthese	5
1.3 Gemotiveerd advies	5
1.4 Programma van maatregelen	8
1.4.1 De aanleiding van het vooronderzoek	8
1.4.2 Proefputtenonderzoek	8
2. Synthese	12
BIBLIOGRAFIE	13
BIJLAGE	14

INLEIDING

De initiatiefnemer plant werken in een bestaand pand. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 313 m², de gecombineerde oppervlakte van de geplande bodemingrepen bedraagt 115 m².

Het projectgebied situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woongebied. Het terrein situeert zich binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Brugge. Het plangebied situeert zich noch binnen een archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt omdat de gecombineerde oppervlakte van de geplande bodemingrepen meer dan 100 m² bedraagt en de gecombineerde oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft meer dan 300 m² bedraagt.

RUBEN WILLAERT NV is aangesteld om deze archeologienota in de eerste plaats door middel van een bureau studie op te maken met het oog op een advies naar uitgesteld vooronderzoek, werfbegeleiding, of vrijgave van het terrein.

1. PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

1.1 Administratieve gegevens

PROJECTCODE	2023C362	
ERKENNINGSNUMMER	OE/ERK/ARCHEOLOOG/2015/0069	
<i>BOUNDING GEOMETRY</i>	X ₁ : 70037	Y ₁ : 211065
	X ₂ : 70085	Y ₂ : 211099
KADASTER	Brugge, Afdeling 3, Sectie C, nr's 212f, 212h	
GEOGRAFISCHE INPLANTING	Figuur 1	
OPZET INITIATIEFNEMER	/	

Figuur 1: Situering projectgebied t.a.v. GRB-basiskaart (© geopunt)

1.2 Synthese

Het te ontwikkelen projectgebied bevindt zich binnen de historische stadskern van Brugge, meer bepaald ten zuiden van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, ter hoogte van Onze-Lieve-Vrouwekerk-Zuid 10.

De opdrachtgever plant de herbestemming van een bestaande loods tot woongelegenheden. De buitenstructuur van de loods blijft behouden. Om aan de residentiële noden te voldoen zal over een groot deel van de loods nieuwe riolering aangelegd worden. Voor de nieuwe riolering moet een sleuf uitgegraven worden van ca. 50 cm breed en 80 cm diep. Aangrenzend ten noorden van de loods zal een nieuwe helling worden uitgegraven tot ca. 40 cm-mv. Er worden tevens een aantal kleine nieuwe putten voorzien over een gecombineerde oppervlakte van ca. 3 m², alsook een liftput van ca. 3 m². Deze putten worden aangelegd tot een diepte van respectievelijk ca. 2 m-mv. en ca. 1,5 m-mv.

Op het plan van Marcus Gerards en de Deventerkaart uit de 16de eeuw staat een woningblok afgebeeld. Wanneer de straat effectief werd aangelegd is onduidelijk. Op het plan uit Sanderus' *Flandria Illustrata* (begin 17de eeuw) is het woonblok niet weergegeven. Op de 18de eeuwse Ferrariskaart en de 19e-eeuwse kadastrale kaarten is het woonblok wél waar te nemen. De huidige bestaande huizen aan de straat Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid dateren allen uit eind 19e-begin 20e eeuw. Het hoekpand aan de Mariastraat heeft een datering in de tweede helft van de 18e eeuw. Op basis hiervan kan het woonblok dus evenmin gedateerd worden. Rondom de Onze-Lieve-Vrouwekerk situeert zich vanaf de middeleeuwen een omvangrijk kerkhof. De precieze contour van dit kerkhof kon tot op heden niet duidelijk afgebakend worden. Bij recent onderzoek ca. 50 meter ten noordwesten van het projectgebied zijn talrijke begravingen aangetroffen die met dit kerkhof in verband kunnen gebracht worden. Het kerkhof bleef bestaan op die locatie tot 1784. De cartografische bronnen doen vermoeden dat de huidige Onze-Lieve-Vrouwekerkhof-Zuid de zuidelijke afbakening vormt en dat het projectgebied dus buiten de contour van het kerkhof ligt, maar dit kan niet met zekerheid gesteld worden. Op de 19^e eeuwse kaarten is het projectgebied niet bebouwd.

De huidige loods binnen de projectgrenzen dateert vermoedelijk uit het begin van de 20^e eeuw. Op de Ministeriekaart is de huidige bebouwing wel reeds weergegeven. De orthofotosequentie geeft nagenoeg geen wijzigingen weer de voorbije decennia.

Gezien de locatie van het projectgebied, binnen de historische stadskern van Brugge en net ten zuiden van de Onze-Lieve-Vrouwekerk is er een verhoogde archeologische verwachting. Zo kunnen er archeologische resten voorkomen van historische bebouwing en daarmee gepaard gaande (ambachtelijke) activiteiten. Bovendien situeert het plangebied zich op de rand van het kerkhof behorend tot de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Mogelijks kan een deel van het kerkhof aangesneden worden.

1.3 Gemotiveerd advies

In deze sectie volgt een gemotiveerd advies over het al dan niet moeten nemen van maatregelen. Het gemotiveerd advies is gebaseerd op het verslag van resultaten van het vooronderzoek. De vaststellingen over de aan- of afwezigheid van archeologische sites en

hun aard worden geconfronteerd met de door de initiatiefnemer voorgenomen bodemingrepen. Op basis van deze confrontatie motiveert het advies of er maatregelen nodig zijn, welke deze zijn, en wat hun uitvoeringswijze is. Na dit gemotiveerd advies volgt het concrete programma van maatregelen voor project Brugge Onze-Lieve-Vrouwekerk 10.

1° de volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek: Alle nuttige en noodzakelijke onderzoeken werden uitgevoerd.

2° de aanwezigheid van een archeologische site: Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kan aangetoond worden dat het archeologisch potentieel van het projectgebied groot is. Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kan onderstaande afgeleid worden:

Het projectgebied ligt ten zuiden van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Op historisch kaartmateriaal (Marcus Gerards, Deventer, Ferraris en 19de eeuws kaartmateriaal) wordt er bebouwing afgebeeld binnen het plangebied. Resten van deze bebouwing kunnen zich potentieel binnen het plangebied bevinden. Mogelijks situeert het plangebied zich net binnen of op de grens van het kerkhof van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Opgravingen net ten noorden van ons plangebied toonden aan dat er een omvangrijk kerkhof met menselijke begravingen bewaard was. De begravingen kwamen voor vanaf een diepte van ca. 80 cm-mv op een diepte van ca. 6.4 m TAW. De diepste skeletten lagen op ca. + 4.6 m TAW.

3° de waardering van de archeologische site:

Gezien de ligging van het plangebied in het centrum van de stad Brugge en de gegevens uit het bureauonderzoek is er een hoge archeologische verwachting. Het gaat hier In eerste instantie om resten van historische bebouwing zoals vloer- en leefniveau's, ophogingspakketten, funderingen , Ook archeologische resten die in verband gebracht kunnen worden met de achtererfactiviteiten of ambachtelijke activiteiten behoren tot de mogelijkheden. Ook menselijke begravingen kunnen aanwezig zijn gezien de ligging van het plangebied.

4° Volgende onderzoeksmethoden werden overwogen:

-gespecialiseerd archivalisch onderzoek: in specifieke gevallen is bijkomend, gespecialiseerd bronnenonderzoek aangewezen. Deze vorm van archiefonderzoek heeft vooral betrekking op zeer specifieke contexten. Eén van de meest voorkomende voorbeelden waar doorgedreven archivalisch onderzoek nodig is betreft locaties binnen het frontgebied van de Eerste Wereldoorlog. Verder archivalisch onderzoek zal niet leiden tot een verfijnde onderzoeksstrategie.

-landschappelijk bodemonderzoek: een landschappelijk bodemonderzoek kan altijd zinvol zijn indien er een onzekerheid is over de bodemopbouw, bewaringscondities of verstoringsgraad. Het plangebied ligt binnen de sterk bebouwde kom van Brugge. Intrinsiek heeft het plangebied een zeker potentieel op een bewaarde paleobodem maar de mate van activiteit binnen het plangebied (bebouwing, afbraak, ophoging, afgraving) hebben er vermoedelijk voor gezorgd dat de oorspronkelijk bodemopbouw slecht is bewaard. Bovendien toonde het vooronderzoek net ten noorden van ons plangebied aan dat een bewaring van de originele bodem vrijwel nihil is.

-geofysisch onderzoek: een geofysisch onderzoek heeft in hoofdzaak als doel om, zonder ingreep in de bodem, grotere ondergrondse anomalieën in kaart te brengen. In hoofdzaak betreft het structuren zoals muurresten, funderingen of metalen structuren. Ook kunnen sterke verschillen in bodemsamenstelling door middel van deze onderzoeksmethode gevat worden. Vanwege de relatief beperkte oppervlakte van het terrein en de bebouwingsgraad wordt een geofysisch onderzoek als weinig zinvol ingeschat.

-verkennd en waarderend archeologisch booronderzoek: een verkennend archeologisch onderzoek heeft als doel bewaarde vondstenconcentraties in kaart te brengen door middel van een extensief boorgrid. In geval van een positieve waarneming kan met behulp van een waarderend archeologisch booronderzoek in een denser grid de eigenlijke artefactenconcentratie gelokaliseerd worden. Binnen het plangebied wordt geen specifieke verwachting naar een bewaarde paleobodem en *in situ* steentijdartefacten/ecofacten verwacht. Dergelijk onderzoek is dus niet van toepassing.

-veldkartering: een veldkartering bestaat uit een systematische visuele inspectie van een terrein en het inventariseren van eventuele oppervlaktevondsten. Deze prospectiemethode wordt bij voorkeur angewend op terreinen die regelmatige oppervlaktebewerking kennen. De kartering wordt uitgevoerd in parallelle raaien met een regelmatige tussenafstand. Op basis van waarnemingen kunnen eventueel interessante zones afgebakend worden. Afhankelijk van het karakter van het gerecupereerde vondstmateriaal kunnen gerichtere

keuzes gemaakt worden in de eventueel te volgen onderzoeksstrategie op een terrein. Het onderzoeksgebied is niet in gebruik als akkerland. Het uitvoeren van een veldkartering wordt als weinig zinvol ingeschat.

- *proefsleuven/proefputten*: Het doel van proefsleuven en proefputten is uitspraken te doen over de archeologische waarde van de totaliteit van een terrein door een beperkt maar statistisch representatief deel van dat terrein op te graven. Gezien het potentieel van het plangebied wordt een prospectie met ingreep in de bodem aan de hand van proefputten geadviseerd. Een onderzoek met behulp van proefputten kan duidelijkheid verschaffen omtrent de reële bedreiging van de bouwwerken (inschatting van het archeologisch niveau, de bewaringstoestand van de archeologische resten, de verstoringsgraad binnen het plangebied).

De aanbeveling werd getoetst aan de vier criteria opgenomen in de Code van Goede Praktijk artikel 5.3:

- mogelijk: De uitvoering van het vooronderzoek met ingreep in de bodem is momenteel niet mogelijk. Werken zullen uitgevoerd worden na het bekomen van de stedenbouwkundige vergunning.
- nuttig: Er zijn geen argumenten om aan te nemen dat het terrein dermate verstoord is dat een prospectie niet zinvol zou zijn. De proefputten brengen het archeologisch potentieel van het projectgebied in kaart. Hierop kan een gedegen beslissing genomen worden in functie van een eventueel verder onderzoek.
- schadelijk: Gelet op de aard van de werken, is eventueel aanwezig archeologisch erfgoed bedreigd. Een onderzoek door middel van proefputten is, rekening houdende met het groot archeologisch potentieel van het projectgebied, de enige goede manier om een inschatting te maken van het archeologisch bodemarchief.
- noodzakelijk: Eventueel archeologische relictten zijn door de geplande werken bedreigd.

1.4 Programma van maatregelen

1.4.1 De aanleiding van het vooronderzoek

Cf. supra

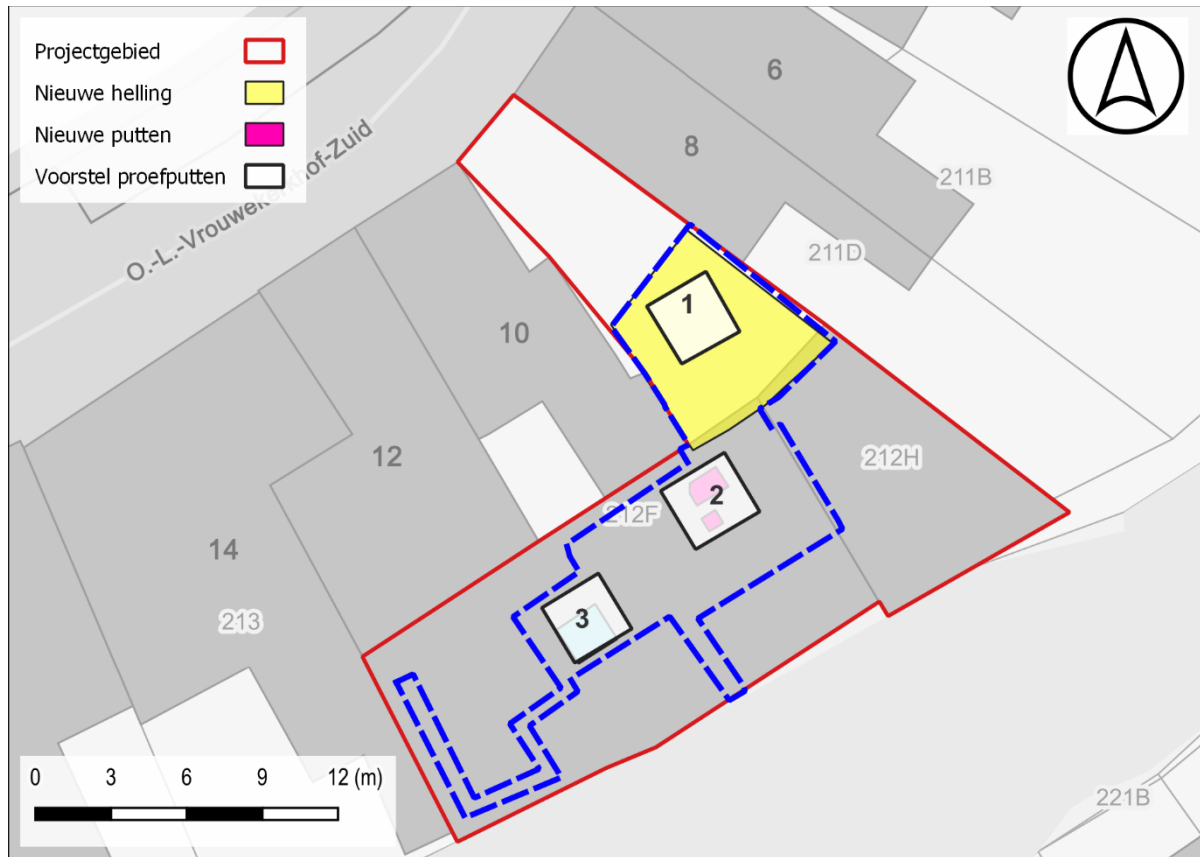
1.4.2 Proefputtenonderzoek

1.4.2.1 Afbakening

De prospectie met ingreep in de bodem heeft betrekking op de volledige contour van de geplande werken, zijnde 115m². In totaal wordt er 27m² onderzocht aan de hand van proefputten.

- Proefput 1 (3m x 3m): ligt ter hoogte van de geplande helling en riolering. Verwachting naar historische bebouwing, menselijke begravingen, grens van het kerkhof.

- Proefput 2 (3m x 3m): ligt ter hoogte van de geplande putten en riolering. Verwachting naar historische bebouwing, achtererfstructuren.
- Proefput 3 (3m x 3m): ter hoogte van de geplande liftput. Verwachting naar historische bebouwing, achtererfstructuren.

Figuur 2 Voorstel proefputten weergegeven op de GRB-basiskaart.

1.4.2.2 Onderzoeksvragen

Volgende onderzoeksvragen moeten minimum beantwoord worden na het uitvoeren van het proefputtenonderzoek:

- Hoe diep bevindt zich het archeologisch niveau?
- In hoeverre is het plangebied verstoord?
- Hoeveel archeologische niveaus kunnen onderscheiden worden?
- Wat is de aard, omvang, datering, en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Wat is de onderlinge samenhang tussen de sporen en structuren?
- Welke specifieke activiteiten hebben binnen het onderzoeksgebied plaatsgevonden?
- Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor?
- Passen deze in de historische context van de locatie?
- Uit welke periode dateren de vondsten?
- Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?

- Worden er op verstoringsdiepte menselijke resten aangetroffen?
- Is er behoud *in situ* mogelijk voor de aanwezige archeologische resten? Wat is de te volgen strategie?
- Moet er, op basis van de archeologische resten en na confrontatie met de geplande werken, een vlakdekkend vervolgonderzoek plaatsvinden? Wat is de ruimtelijke afbakening van het vervolgonderzoek? Welke vraagstellingen dienen geformuleerd worden voor een vervolgonderzoek?

Menselijke begravingen:

- Zijn er menselijke begravingen aanwezig in de zone van de geplande werken?
- Op welke diepte liggen de skeletten?
- In welke periode kunnen de skeletten gedateerd worden? Wat zijn de specifieke kenmerken van de begravingen? Bevinden de begravingen zich in volle grond, in een kist, een bekiste grafkuil?, ... Zijn er elementen die kunnen wijzen op een begrafenisritueel (bijgiften, positie van het lichaam en ledematen, balseming,...)?
- Zijn er binnen de populatie groepen aan te wijzen die als verwantschapsgroepen geïnterpreteerd kunnen (grafkelders, grafkuilen met meerdere individuen,...) worden?
- Wat is het fysieke aspect van eventuele funeraire structuren? (kistvorm- en assemblage, grafkuil, grafkelders, knekelput,...)?
- Zijn er aanwijzingen voor begraving met kledij of een lijkwade? Welke post-depositionele waargenomen processen kunnen worden? Wat is de bewaringstoestand (preservatie) en de volledigheid van de skeletten en eventueel andere sporen?

1.4.2.3 *Methode en strategie*

Uit het verslag van resultaten kwam naar voor dat verder vooronderzoek met ingreep in de bodem door middel van proefputten, gezien de ligging van het plangebied in een stedelijke context met een complexe verticale stratigrafie, de meest aangewezen methode is om het plangebied te onderzoeken. De voorziene onderzoeksmethode moet niet uitgevoerd worden indien de geplande werken alsnog niet zullen plaatsvinden. Zowel het veldwerk als de verwerking en rapportage van de hieronder beschreven methode dienen te voldoen aan de methodiek zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk. Specifiek wordt verwezen naar hoofdstukken 8.6.1 en 8.6.3 van de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0). Het onderzoeksdoel is succesvol bereikt indien de vraagstelling gefundeerd kan beantwoord worden.

De proefputten worden ingepland rekening houdend met de wetenschappelijke vraagstelling en de huidige bebouwing. Indien de onderzoeksvragen op basis van bovenstaande proefputtenplan niet afdoende kunnen beantwoord worden, dan kan de uitvoerende erkende archeoloog er tijdens het veldonderzoek voor opteren om extra proefputten of proefsleuven aan te leggen, of de bestaande putten uit te breiden, om beter inzicht te krijgen in de aard van de aangetroffen archeologische sporen. In elke proefput wordt de volledige stratigrafische sequentie onderzocht tot op verstoringsdiepte. Indien er op deze diepte nog relevante archeologische sporen worden aangetroffen dan wordt er gepeild naar de diepte van deze sporen. Op die manier wordt er achterhaald wat de buffer t.o.v. de geplande

werken is in functie van een eventueel behoud *in situ*. Het aantal vlakken en de aanlegdieptes worden tijdens het veldwerk bepaald door de veldwerkleider. In het geval van diep uitgegraven contexten (bvb. waterputten) worden de uitgravingsdieptes aan de hand van boringen achterhaald. Bij het aantreffen van resten van ambachtelijke activiteiten of het aantreffen van menselijke resten moet een specialist geraadpleegd worden. Een selectie van het sporenbestand moet onderzocht worden om uitspraken te kunnen doen in functie van een vervolgonderzoek. De kwetsbare sporen worden afgedekt. In elke proefput worden minstens twee profielwanden geregistreerd in functie van de stratigrafische opbouw.

Bij skeletten die niet helemaal in de zone van de geplande werken liggen: indien slechts één van de ledematen verstoord wordt door de werken wordt het volledige skelet niet onderzocht maar geldt behoud *in situ*. Vanaf 2 ledematen wordt de put uitgebreid om een correcte registratie te kunnen uitvoeren (er wordt bij dergelijke situaties steeds overlegd met de fysisch antropoloog in functie van kennisvermeerdering, ...). Andere archeologische sporen die bij deze uitbreiding worden aangetroffen worden eveneens onderzocht

Elk vlak wordt gecontroleerd op de aanwezigheid van metalen voorwerpen met behulp van een metaaldetector. De geldende veiligheidsvoorschriften worden ten allen tijde gerespecteerd. Zo moet de omvang van de proefput zich evenredig verhouden tot de diepte van het aanlegvlak. Uitvoerend personeel die werkzaamheden uitvoeren in de nabije omgeving van een draaiende graafmachine moeten visueel duidelijk herkenbaar zijn zoals gebruikelijk.

1.4.2.4 Competenties uitvoerders

Het veldteam bestaat minimaal uit:

- één veldwerkleider onder begeleiding van een erkend archeoloog. Deze veldwerkleider voldoet aan de bepalingen in de Code van Goede Praktijk en heeft aantoonbare leidinggevende ervaring bij archeologisch onderzoek in historische stadskernen.

- minstens één assistent-archeoloog voldoende aan de vereisten van de Code van Goede Praktijk.

- één aardwetenschapper die minstens 1/3 van de duur van het veldwerk op het terrein aanwezig is. De aardkundige ondersteunt de archeologen bij de interpretatie van de bodemprofielen. Voor de rapportage wordt minstens de veldwerkleider ingezet onder toezicht van de erkend archeoloog.

Wanneer de veldwerkleider tijdens het onderzoek van oordeel is dat advies moet ingewonnen worden van een fysisch antropoloog, natuurwetenschapper, geofysicus, conservator, of een materiaal- of periodedeskundige, dan dienen deze bij het onderzoek betrokken te worden.

1.4.2.5 *Risicofactoren*

Uitvoerend personeel die werkzaamheden uitvoeren in de nabije omgeving van een draaiende graafmachine moeten visueel duidelijk herkenbaar zijn zoals gebruikelijk.

1.4.2.6 *Vondsten*

Conservatie en overdracht van het archeologisch ensemble gebeurt na afloop van de prospectie met ingreep in de bodem conform aan de artikels 5.2.1, 5.2.2 en 5.2.3 van het Onroerend Erfgoeddecreet. Bij de start van de prospectie worden door de erkende archeoloog en de initiatiefnemer duidelijke afspraken gemaakt met betrekking tot de overdracht van het archeologisch ensemble bij de eigenaar en het erkende onroerend erfgoeddepot of andere bewaarder van het archeologisch ensemble. Na het beëindigen van de verwerking en het opleveren van de nota vindt de overdracht van de vondsten plaats.

2. Synthese

Ruben Willaert nv werd aangesteld om een archeologienota op te stellen naar aanleiding van een omgevingsvergunningsaanvraag met betrekking tot stedenbouwkundige handelingen. Het desbetreffende plangebied situeert zich binnen de historische stadskern van Brugge op een steenworp van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. De opdrachtgever plant de verbouwing van een loods tot woongelegenheden. De geplande werken hebben betrekking op een oppervlakte van 115 m².

Historische kaarten tonen aan dat er zich bebouwing bevond binnen het plangebied vanaf zeker de 16de eeuw. Bovendien situeert het plangebied zich net te zuiden of zelf binnen de contour van het kerkhof behorende tot de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Om de aanwezigheid, bewaringstoestand en ruimtelijke inplanting van het archeologisch erfgoed te verifiëren en mogelijks maatregelen tot behoud in situ te achterhalen wordt een prospectie met ingreep in de bodem middels drie proefputten geadviseerd.

BIBLIOGRAFIE

LITERATUUR

Niet van toepassing

KAARTMATERIAAL

Niet van toepassing

DIGITALE BRONNEN

www.geopunt.be

<https://dov.vlaanderen.be>

<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

<https://cartesius.be>

<https://loket.onroenderfgoed.be>

BIJLAGE

FIGURENLIJST

Figuur 1: Situering projectgebied t.a.v. GRB-basiskaart (© geopunt).....	4
Figuur 2 Voorstel proefputten weergegeven op de GRB-basiskaart.	9

